

Вікторія Любашенко,

**доктор філософських наук Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАНУ)**

ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА КИПРІЯНА НА ВОЛИНІ

У статті з'ясовуються дії митрополита Кипріяна, спрямовані на відновлення єдності Київської церкви, а також його участь у спробі церковної унії, ініційованої польським королем Ягайлом.

Ключові слова: митрополит Кипріян, Київська церква, Галицько-Волинська Русь.

А.Хойнацький у своєму «Патерику Почаївському» присвятив окремий розділ митрополиту Кипріяну (у 1376-1380 рр. митрополит литовський, руський і київський, у 1380-1388 – митрополит Литви і Малої Русі, у 1389-1406 рр. митрополит київський і всієї Русі). За автором, Кипріян, успішно діючи в інтересах православ'я, «прагнув... утвердити загальне благо, мир, порядок, отримавши благовоління князів литовських і королів польських» [21, с.85]. Митрополит Кипріян був помітною постаттю в історії Київської церкви, й до нього історична наука виявляє сталий інтерес. В історіографії найбільш досліджені боротьба Кипріяна за своє утвердження в Москві та його писемна спадщина; менш відомою залишається його роль у церковному житті Галицько-Волинської Русі.

На перший погляд, ця роль є опосередкованою. Діяльність Кипріяна обмежувалась Волинським регіоном і, фактично, була епізодичною. Однак його вплив на церковні процеси в західних землях України мав серйозні наслідки для Галицької митрополії.

Питання про перебування митрополита Кипріяна на Волині потребує попереднього екскурсу в історію Візантії і Східної Європи другої половини XIII ст. Мусульманські завоювання у Малій Азії і Південній Європі, руйнівні хрестові походи і Латинська імперія у Константинополі зумовили поступовий занепад Східної імперії ромеїв. Процес її руйнації посилювала внутрішня династична боротьба і партикулярні політико-церковні тенденції, що наростали у балканському і східнослов'янському регіонах, які перебували у сфері політичного і церковного впливу Константинополя. Візантійська імперія, ґрунтована на ідеї синтезу (симфонії) державної і церковної влад, прагнула зупинити ці тенденції. Тому уважно слідувала за подіями, що відбувались у Київській митрополії – найбільшій церковній провінції Константинополя. Вона обіймала величезну територію, на якій за монгольської доби існувала низка руських князівств, що виникли на руїнах Київської держави. Нові князівства прагнули незалежності і самоутвердження не лише у політичній (боротьбою з Ордою і міжусобними війнами), а й у церковній (з огляду на прийняту в Русі візантійську державно-церковну традицію) царинах. Сепаратистські настрої руських князів суперечили інтересам Візантії, яка боялася втратити свій вплив на Русь і цим ще більше послабити себе у боротьбі з Апостольською столицею та ісламським світом.

У XIII ст. зусиллями великих литовських князів Мендовга і Гедиміна утворено Литовську державу, яка на початку XIV ст. оволоділа значною частиною руських

земель. У 1315 р. Гедимін захопив Волинь, 1321 р. – Київ. Зайнявши врешті майже всю південно-західну Русь (окрім Галичини, що потрапила у залежність від Польщі), Литва активно всмоктувала руські мову, культуру, віру. Своєю експансією Литва вступила в конкуренцію з молодим Московським князівством, котре постало в першій половині XIII ст. у Владимирсько-Суздальській землі. Москва також виявляла територіальні зазіхання, підкорюючи сусідні руські князівства. Виразним елементом політичної конкуренції була церква. Нові володарі прагнули мати свою незалежну церкву, яка б водночас зберігала канонічний зв'язок з Києвом і цим претендувала на давньоруську спадщину. Князівський партикуляризм закладав підвалини майбутнього розділення Київської церкви.

Першу спробу утворення окремої від Києва Галицької митрополії здійснив у 1303 р. галицький князь Юрій I Львович, володар незалежної Галицько-Волинської держави. Його досвід запозичив литовський князь Гедимін, зусиллями якого у 1315-1317 рр. утворено Литовську митрополію. За київського митрополита грека Феогноста (1328-1353) Галицьку митрополію скасовано¹. За митрополита Алексія (1353-1378), сина чернігівського боярина Федора Бяконта, єдність Київської церкви вдалося відновити після смерті литовсько-галицького митрополита Романа (1354-1361). Алексій був регентом малолітнього князя Дмитрія Івановича (Донського). Як фактичний господар Московського князівства, Алексій перебував на вістрі політичного протиборства Москви з Литвою, Твер'ю, Суздалем, Новгородом. Константинополь, зацікавлений у збереженні єдиної Київської церкви, підтримував Москву, яка свої завоювання розглядала як «збирання руських земель» в єдину державу, а у церковній політиці засвідчила послідовну антикатолицьку позицію.

У другій половині XIV ст. зацікавленість в єдиній централізованій владі на Русі виявляли візантійський імператор Йоан Кантакузін і патріарх Філофей Коккін (1353-1354, вдруге 1364-1376). Прихильники вчення афонського ченця Григорія Палами, вони втілювали програму «політичного ісихазму», яка передбачала посилення впливу Грецької церкви на слов'янські народи, зокрема через піднесення ролі чернецтва у політичному житті [див.: 7; 14; 2, с. 101-103]. Успіх «політичного ісихазму» значною мірою залежав від державної підтримки, яку в руських землях Філофей шукав у московського князя, покладаючи «велику надію на руську церкву в сенсі об'єднання православного християнства перед мусульманською небезпекою» [8, с. 26]. У колі однодумців патріарха був ієромонах Кипріян, представник Тирновського культурного осередку. В його особі Філофей побачив надійного помічника у втіленні програми «політичного ісихазму». З огляду на Кипріянові освіченість і хист дипломата, патріарх зробив його спочатку своїм келійником, а згодом апокрисарієм (послом).

Вищесказане засвідчує невинуватість появи Кипріяна у межах Київської митрополії. Церковні історики згадують про кілька відвідувань Кипріяном Волині і головно тоді, коли він уже отримав митрополичий стіл у Москві. Однак цих відвідувань було більше. Його перший приїзд у Литовську державу датується кінцем 1372 р. і був спричинений скаргою великого литовського князя Ольгерда на митрополита Алексія², адресовану східному патріархові. Філофей скеровує Кипріяна до Ольгерда для перевірки викладених ним звинувачень. Важливим завданням, яке покладав на свого посла патріарх, було замирення литовських і руських князів і, відтак, збереження крихкої єдності Київської митрополії. Забігаючи

наперед, зазначимо, що Кипріяну не вдалося примирити Ольгерда і митрополита Алексія. Натомість, увійшовши у довіру до литовського князя, Кипріян домогся свого поставлення на нову митрополічу кафедру. З огляду на рішучість Ольгерда, Філофей змушений був піти йому назустріч. Патріарший собор у Константинополі 2 грудня 1375 р. висвятив Кипріяна на «митрополита київського, руського і литовського», тобто на ті землі Київської митрополії, які перебували у межах Великого князівства Литовського. Але висвятив з тією умовою, що після смерті Алексія він знову об'єднає її, ставши митрополитом київським і всієї Русі.

Відомо, що Ольгерд володів південно-східною спадщиною свого батька зі столицею у Вільні; центром християнського життя тут був Новогрудок, осідок першого литовського митрополита. Після тривалої боротьби з польським королем Казимиром III, Ольгерд утвердив свою владу у Берестейській, Володимирській і Луцькій землях, що їх середньовічні документи також називають Литвою. Отже, важко уявити, щоби Кипріян під час поїздки «у Литву» міг оминати Волинь. Підтвердженням цього є свідчення самого Кипріяна, наведене ним у листі від 24 червня 1378 р. до ігумена Свято-Троїцького монастиря, палкого прихильника ісихазму Сергія Радонезького. У листі автор змалював ворожий прийом, який влаштував йому Дмитрій Донський, коли Кипріян після смерті Алексія поспішив у Москву зайняти кафедру митрополита всієї Русі. Однак московський князь мав іншого протече – свого духовника, згодом архімандрита московського Спаського монастиря Михаїла (Митяя), а в особі Кипріяна бачив ставленика ворожої Литви [див. 18]. Обурений підозрами і брутальними діями Дмитрія, Кипріян пояснює своє перебування «у Литві» християнізацією місцевих язичників і впорядкуванням церковного життя, занедбаного тривалою відсутністю тут православного архіпастиря. «Кладе на мене провину, що був спочатку у Литві. І яке лихо учинив, будучи там?... у Литві багато... пізнали через нас істинного Бога і до православної віри святим хрещенням прийшли. Церкви святі ставив. Християнство утвердив. Місяця церковні, що давно у пустці, повернув до митрополії всієї Русі. Новий Городок литовський давно відпав... його підвів і митрополії повернув десятину і села. У Волинській землі також: скільки років стояла Володимирська єпископія без владики, спустошена; і я владику поставив і міста поправив» [16, стлб. 181, 182-183].

Ставши митрополитом київським, руським і литовським, Кипріян почав досить жваво порядкувати у південно-західних єпархіях, навідуватися у Київ, Литву, на Волинь³. Своє пастирство поєднував з не менш активною участю у політичному житті. Будучи послом Константинополя у справі церковної єдності Русі, Кипріян налагоджував приязні стосунки з великими литовськими князями – Ольгердом, Владиславом II Ягайлом (з 1386 р. польський король), Вітовтом, з великими московськими князями Дмитрієм Донським і його сином Васи́лієм. Налагоджував попри те, що Дмитрій кілька разів виганяв Кипріяна з Москви, прагнучи обмежити вплив на неї православно-патріаршого центру. Литовські князі також проводили самостійну церковну політику. До того ж Ольгерд прирік на смерть трьох литовців-християн, Ягайло, ставши королем, прийняв католицьку віру і сприяв латинській місії в Литві; Вітовт, також перейшовши у католицизм, прагнув церковної автономії від Москви.

А ось із правителем Волині, литовським князем Любартом Гедиміновичем (у хрещенні Дмитрій), посвояченим з родом Романовичів, митрополит Кипріян мав,

вочевидь, близькі стосунки. Любарт-Дмитрій був шанований на Волині опікуном православної церкви. Цікавим документом, який засвідчує ці стосунки є «Молитва» за упокій душі князя⁴, написана на Волині і виголошена при гробі Любарта-Дмитрія у Луцьку. У «Молитві», звертаючись до Господа, Кипріян просить за князя: «...відпусти... упокой душу раба Твого... від уз смертних, учини дух його в місті світлому, місті... спокою тиші». Точних даних про те, коли молитва була написана і виголошена, не маємо. Але скоріш за все це був рік смерті Любарта-Дмитрія (1383). У 1382 р. Кипріян вдруге був вигнаний Дмитрієм Донським з Москви. А у листі до Феодора, ігумена Симоновського монастиря і племінника Сергія Радонезького (написаний у 1385-1386 рр.), Кипріян повідомляв про плани свого виїзду до Константинополя. Що і зробив, бо 27 квітня 1387 р. у тамтешньому Студитському монастирі закінчив переписувати «Ліствицю» Йоана Синайського. Отже, між 1382 і 1386 рр. Кипріян перебував у Києві і, поза сумнівів, у Литві, з огляду на ті радикальні зміни, які насувалися у Великому князівстві Литовському в зв'язку з підготовкою Кревської унії (1385). І якщо це так, то не міг залишити поза увагою факт смерті Любарта-Дмитрія, що мав бути відспіваний вищим церковним ієрархом.

Більше історичних свідчень маємо про перебування митрополита Кипріяна на Волині після того, як він остаточно утвердився у Москві (1390). З цього часу Кипріян лише двічі, але на досить тривалий час, приїздив у свої південно-західні єпархії. Перший раз – у 1396-1397 рр., другий – у 1404-1406 рр. І кожна з цих поїздок вплинула на церковне життя Галицько-Волинської Русі.

Під час своєї поїздки «у Литву» у 1396-1397 рр. Кипріян упритул зайнявся справами Галицької митрополії. Скориставшись смертю галицького митрополита Антонія⁵, він спробував скасувати її незалежність, попри те, що Галицька і Перемишльська єпископії, перебуваючи у межах Польщі, не підпорядковувались київському митрополитові. Більше того – Кипріян висвятив нового єпископа у Перемишль і просив тодішнього константинопольського патріарха Антонія (1389-1390, вдруге 1391-1397), про що довідуємося у патріаршому листі-відповіді, про передачу йому Галицької і Молдавської митрополій, заради припинення там «різного беззаконня» [16, стлб.305-310]. Ця ініціатива викликала негативну реакцію патріарха, який підтвердив рішення патріарха Філофея від 1370 р.: обидві провінції – «Мавровлахія» і Галич – управляються архієреями, призначеними з Константинополя [16, стлб.307-308]. Попри це Кипріян не залишав планів підкорення двох галицьких єпископій своїй юрисдикції, з огляду на посилення в південно-західній Русі католицизму та послаблення православ'я через чвари священства і втручання у справи церкви світських володарів.

А ще під час своєї поїздки «у Литву» Кипріян здійснював важливу політичну місію, взявши участь у перемовинах короля Ягайла з Константинополем у справах церковної унії. Ставши володарем об'єднаної польсько-литовської держави, в якій змушені були співіснувати католицька і православна церкви, котрі в усій Східній Європі перебували у гострому протистоянні, Ягайло шукав церковної підтримки Кревській політичній унії. Шукав не лише в Апостольській столиці, а й у Константинополі: більшість населення його держави складали православні. Отже, Ягайло пропонував ідею не регіональної, а загальної церковної унії [див.: 24, s.22-45; 25]. Спонукуваний до цього власними державними амбіціями і католицькою ієрархією – адже після провалу Ліонської унії з'єднання Західної і Східної церков

не втратило своєї актуальності – Ягайло ініціював нові зносини з Константинополем. Ідея унії мала прихильників й у Візантії (насамперед, серед імперської влади), яка була неспроможна власними силами, без підтримки Апостольської столиці, зупинити турецьку загрозу. (Поразка у битві з турками під Нікополем у 1396 р. угорського короля Сигізмунда ще більше загострила цю проблему). І, позаяк йшлося про перемовини, які торкались руських земель, вони вимагали участі не лише польських і литовських, а також і руських володарів. Брак історичних документів ускладнює повну реконструкцію масштабів цих перемовин. Відомо, що з польсько-литовської сторони виступав сам Ягайло. Руську сторону, за її гіпотетичної участі, мав представляти великий князь московський. (На відміну від свого батька, Василій Дмитрович був лояльним до Кипріяна). Однак ставлення до цих перемовин Москви залишається не з'ясованим.

До нас дійшло кілька історичних документів, що засвідчують участь у перемовинах митрополита Кипріяна, який був наближений до Ягайла⁶. Зокрема, йдеться про листи патріарха Антонія, адресовані Ягайлу і Кипріяну і датовані січнем 1397 р. [16, №44, 45]. Поза сумніву, Кипріян, як глава руської церкви і, водночас, представник Константинополя (адже на той час був відновлений на кафедрі митрополита київського і всієї Русі), мав виконувати у цій справі одну з ключових ролей. Листи патріарха Антонія відтворюють замисли польсько-литовської сторони (передусім, про намір скликання нового вселенського собору) і показують неабияку зацікавленість у перемовинах Кипріяна. Останній, цілком у дусі промосковської політики покійного патріарха Філофея і прихильників «політичного ісихазму», пропонував провести собор у межах «Русі». Та патріарх визнав несвоєчасність скликання собору через складні обставини, в яких перебувала тоді Візантія.

Однак ідея загальної церковної унії, в якій би важлива роль належала Русі як посередниці у зближенні західного і східного християнства, отримала подальший розвиток у діях Ягайла і Вітовта. Новий литовсько-київський митрополит, Григорій Цамблак (1415-1419) у 1418 р. на соборі у Констанці зустрічався з римським папою Мартіном V (1417-1431) як офіційний представник польського короля і великого литовського князя.

Відомості про другу поїздку митрополита київського і всієї Русі Кипріяна на Волинь більш скупі, однак також доволі промовисті. Перебуваючи у 1404-1406 рр. у своїх південно-західних єпархіях, Кипріян, окрім Києва і «Литви» (де був прийнятий з честю князем Вітовтом – [10, с.312]), відвідав Луцьк. У ньому в 1405 р., разом з луцьким і холмським єпископами, висвятив нового володимиро-волинського єпископа «попа Гоголя» [9, с.77]. У 1405 р. в містечку Милолюб, що його історико-церковна традиція відносить до Волині⁷, Кипріян брав участь у двотижневій зустрічі Ягайла з Вітовтом. А.Горський і Є.Голубинський називають цю зустріч «з'їздом володарів», отже, на ній, скоріш за все, обговорювались державні проблеми. Але також і церковні. Адже Ягайло і Вітовт обидва були прихильні ідеї церковної унії, натомість новий константинопольський патріарх Матвій (1397-1410) не виявив до неї особливого інтересу. Тому цілком можливе, що це питання знову тут обговорювалось. Скоріш за все саме у Милолюбі Кипріян був змушений змістити єпископа Антонія з Туровської кафедри за наказом Вітовта, який звинуватив владiku у протатарській (за іншими припущеннями, в антикатолицькій [3, с.340;

12, с.58]) політиці⁸. Однак, судячи по всьому, митрополит симпатизував Антонію, позаяк дав йому притулок у Москві [10, с.191-192].

Як бачимо, свої поїздки на Волинь митрополит Кипріян розглядав як можливість зміцнення свого впливу на галицько-волинські єпархії. Ці наміри цілком відповідали його планам об'єднання Київської митрополії, які були складовим елементом концепції «візантійської співдружності» (Й.Мейєндорф, Д.Оболенський). Залишаючись її палким прихильником усе своє життя, Кипріян перешкоджав проявам церковного сепаратизму на Русі. Йому вдалося вплинути на патріарха у справі відлучення від церкви луцького єпископа Йона. Однак останній, маючи підтримку польського короля Ягайла, продовжував керувати Галицькою митрополією. Дата смерті Йона невідома. Але той факт, що за своїх відвідувань південно-західних єпархій, будучи на Волині, Кипріян так і не приїхав до Галича, говорить радше про те, що Галицька і Перемишльська єпископії так і залишилися за межами його юрисдикції. Тому, на думку М.Тихомирова, «митрополиту Кипріяну не вдалося підпорядкувати Галичину своїй владі» [20, с.142]⁹. Отже, діяльність Кипріяна у справі об'єднання всієї Київської церкви залишилась недовершеною. Натомість його втручання в життя Галицької митрополії ускладнили її відносини з Константинополем.

¹ На початку 1340-х рр. була відновлена (з висвяченням на неї галицького єпископа Феодора) за ініціативи литовського князя Любарта Гедиміновича, який утвердився на Волині, претендуючи на все Галицько-Волинське князівство. Однак у 1347 р. знову скасована. У 1370 р. ще раз відновлена внаслідок звернення польського короля Казимира III Великого до константинопольського патріарха Філофея Коккіна. Патріарший собор висвятив на галицького митрополита Антонія (1371-1391), віддавши йому в управління Галицьку, Володимирську, Перемишльську і Холмську єпископії, «котрі є під владою ласького короля» [16, стлб. 146]. Туровська єпископія, яка на початку XIV ст. належала Галицькій митрополії, відійшла до Литовської митрополії. Після смерті короля Казимира III Володимирська і Холмська єпископії були віддані в управління митрополиту Кипріяну.

² Останній, читаємо у скарзі Ольгерда (вміщена серед документів східного патріархату – [23], з грецької перекладена О.Павловим – [16]), чинить брутальний тиск на конкурентів Москві і не опікується південно-західними єпархіями Київської митрополії. «І за отців наших не було таких митрополитов, яким є цей митрополит! – благословляє москвитян на пролиття кров, – і до нас не приходить, ні у Київ не приїздить» [16, стлб. 137-138]. З огляду на відверту промосковську політику Алексія, Ольгерд вимагав у патріарха «іншого митрополита на Київ, Смоленськ, Твер, Малу Русь, Новосіль, Нижній Новгород» [16, стлб. 139-140], а у разі відмови погрожував звернутися з проханням про нового митрополита до католиків і навіть, «якщо не досягнемо мети, то готові перейти в іншу церкву, яка давно відступила від правдивих догматів і зробилась чужою православній християнській церкві [16, стлб.201-204]. Тобто Ольгерд повторив загрозу польського короля Казимира в його зверненні до Філофея Коккіна. На думку більшості істориків, справжнім автором листа був Кипріян.

³ Щоправда, у червні 1380 р. патріарший собор звузив його юрисдикцію «Литвою і Малою Руссю», віддавши Київ новому митрополиту всієї Русі Пімену (1380-1389). Під «Малою Руссю» собор мав на увазі Луцьк, Володимир-Волинський і Холм [16, стлб. 166-184].

- У 1381 р., отримавши дозвіл Дмитрія Донського на приїзд до Москви, Кипріян де-факто визнаний ним як митрополит київський і всієї Русі, але у 1382 р. знову вигнаний з Москви за підозру у політичній зраді. Й лише після смерті Пімена загальноруський статус Кипріяна був офіційно визнаний у Константинополі.
- ⁴ Повна назва: «Молитва разрешити царя и князя, и всякого христианина, творение господина Киприана, митрополита Киевского и всея Руси, а списано в Лутце над гробом княжим Димитриевым». Повний текст вміщений у праці Макарія [12, приложения, №26].
- ⁵ У 1391 р. Галицька митрополича кафедра була вакантною. Константинопольський патріарх Антоній призначив тимчасово управляти нею (разом з єпархіями Молдавії) ієромонаха Симеона, та польський король Ягайло (який тоді володів Галичиною) запропонував на кафедру свого кандидата – луцького єпископа Йоана (Бабу). Це рішення ставило під питання наміри Кипріяна повернути під свій омофор галицькі єпархії. Отримавши від володимиро-волинського єпископа Феодора скаргу на Йоана, Кипріян домігся зняття останнього з луцької кафедри, і патріарх навіть «відлучив Йоана від церкви» [15, с.234]. У 1397 р. патріарх Антоній призначив віфлеємського митрополита Михаїла екзархом (головною церковною провінцією) Галичини і Молдавії, але той недовго виконував цю місію. Де-факто главою кафедри залишався Йоан, який де-юре був нелегітимним [див.: 16, №39, 43, 44, 45; 12, с.55-58; 26, р.128, примечание, №23; 20, с.130-140; 4].
- ⁶ Ще до Кревської унії Кипріян схилив Ягайла до союзу з Москвою. Для цього планував шлюб між ним і дочкою Дмитрія Донського; та його план не удался. Пізніше наміри політичного зближення Литви і Москви митрополит втілював за допомогою великого литовського князя, двоюрідного брата Ягайла Вітовта (останній у 1392 р. домігся автономії Литви у складі польсько-литовської держави). У 1385-1386 рр. до своїх намірів Кипріян залучив молодого князя Василя Дмитровича, який у цей час втік з Орди і перебував «у Литві». Дізнавшись про його зближення з Кипріяном, Дмитрій Донський відкликав сина до Москви. Однак пізніше Кипріяну вдалося влаштувати шлюб Василя з дочкою Вітовта Софією [19, с.153, 159; 11, с.445; 5, с.189-195; 27, р.94; 13, с.188-201].
- ⁷ Літописні тексти згадують про нього «у Литві» [17, с.154]. М.Грушевський, наводячи текст грамоти кримського хана Менглі-Герая великому литовському князю Вітовту про передачу останньому історичних прав на руські землі, також подає відомості про Милолюба, але без конкретної географічної вказівки [6, с.7]. Водночас, Милолюб у грамоті згадуваний разом з Радогощом. Існують поселення з назвою Радогощ на Житомирщині і Хмельниччині. А ще Радогощ відомий як одне з боярських сіл Острожчини, яким володіли магнати Ходкевичи [1].
- ⁸ Маємо тут другий випадок, коли митрополит Кипріян, цілком у візантійському дусі, вирішував кадрові питання церкви під тиском князівської влади. У 1401 р. він, за наказом Вітовта, викликав на собор у Москву луцького єпископа Саву через якісь, за Никоновським літописом, «речі святительські» [10, с.314-315]. Та, на думку церковних істориків, Сава заслужив чимось гнів литовського князя [див. 3, 4, 12]. Кипріян позбавив Саву єпископського сану, змусивши його залишатись надалі у Москві.
- ⁹ Єдиним документальним свідченням визнання польським королем першості Кипріяна на Галицькій митрополичій кафедрі маємо в одному з документів Ягайла за 1405 р., в якому Кипріяна названо митрополитом київським і галицьким і всієї Русі [22, №26, с.50]. Але у цьому визнанні, радше, відтворений той факт, що Кипріян поширював свою святительську владу на єпископії, якими володіла колись Галицька митрополія. У патріарших документах приналежність Кипріяну Галицької і Перемишльської єпископії не зафіксовано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманенко В. Б. Острозька волость у кінці XVI – першій половині XVII ст. // Осягнення історії. – Острог; Нью-Йорк, 1999. – С 137-144.
2. Борисов Н.С. Церковные деятели средневековой Руси XIII-XVII вв. – Москва, 1988.
3. Голубинский Е.Е. История Русской Церкви. – Москва, 1900–1901. – Т.1: Первая половина.
4. Горский А.В. Святитель Киприан, митрополит киевский и всяя Руси // Прибавление к Творениям св. Отцов в русском переводе. – Москва, 1848. – Ч.6. – Кн.2. – С.295-369.
5. Греков И. Б. Восточная Европа и упадок Золотой орды (на рубеже XIV-XV вв.). – Москва, 1975.
6. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – Київ, 1993. – Т. 4.
7. Дмитриев Л.А. Роль и значение митрополита Киприана в истории древнерусской литературы (к русско-болгарским литературным связям XIV-XV вв.) // Труды отдела древнерусской литературы. – Москва-Ленинград, 1963. – Т.19. – С.215-254.
8. Дончева-Панайотова Н. Киприан. Старобългарски и староруски книжовник. – София, 1981.
9. Летопись по Воскресенскому списку // Полное собрание русских летописей. – Санкт-Петербург, 1856. – Т.VII.
10. Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью // Полное собрание русских летописей. – Санкт-Петербург, 1897. – Т.XI.
11. Летописный сборник, именуемый Тверской летописью // Полное собрание русских летописей. – Санкт-Петербург, 1863. – Т.XV.
12. Макарий (Булгаков). История Русской Церкви. – Москва, 1995. – Кн.III. – Т.4.
13. Мейендорф Й. Византия и Московская Русь. Очерк по истории церковных и культурных связей в XIV веке. – Париж, 1990.
14. Мейендорф Й. О византийском исихазме и его роли в культурном и политическом развитии Восточной Европы в XIV в. // Труды отдела древнерусской литературы. – Москва-Ленинград, 1974. – Т.29. – С.291-305.
15. Павлов А.С. О начале Галицкой и Литовской митрополии и о первых тамошних митрополитах по византийским документальным источникам XIV века // Русское обозрение. – Москва, 1894. – Т.27. – Май. – С.214-251.
16. Памятники древнерусского канонического права. Ч.1 // Русская историческая библиотека / Состав. А.В.Павлов. – Санкт-Петербург, 1880. – Т.6. – Приложение.
17. Пискаревский летописец // Полное собрание русских летописей. – Москва, 1978. – Т. 34. – С.31-220.
18. Прохоров Г.М. Повесть о Митяе. Русь и Византия в эпоху Куликовой битвы. – Ленинград, 1978.
19. Рогожский летописец. Тверской сборник // Полное собрание русских летописей. – Москва, 1965. – Т.X.
20. Тихомиров Н. Галицкая митрополия. Церковно-историческое исследование. – Санкт-Петербург, 1896.
21. Хойнацкий А.Ф. Православие на западе России в лице ближайших представителей, или Патерик Вольно-Почаевский. – Москва, 1888.
22. Acta grodzkie i ziemskie z czasow Rzeczy Pospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1878. – Т.7.
23. Acta patriarchatus Constantinopolitani (1315-1402) /Ed. Miklosich M., Müller L. – Vindobonae, 1860-1862 (Wien, 1975). – Т.1, 2.
24. Chodynicki K. Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. 1370–1632. – Warszawa, 1934.
25. Lewicki A. Sprawa unii kościolney za Jagiełły // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1897. – Rocz.XI. – S.310- 482.

26. Obolensky D. A Late 14th century Diplomat, Michael, archbishop of Bethlehem. – Paris, 1979.
27. Obolensky D. A Philorhomaioi anthropos. Metropolitan Cyprian of Kiev and all Russia // Dumbarton Oaks Papers. – Washington, 1979. – Vol. 32. – P.77-98.

SUMMARY

Lyubashchenko Victoria

Activity of metropolitan Cyprian on Volhynia

The actions of metropolitan Cyprian, directed on proceeding in unity of the Kievan Church, and also his participating in the attempt of church union, initiated by the Polish king Jagaillo, turn out in the article.

Key-words: metropolitan Cyprian, Kievan Church, Galicia-Volhynian Rus'

Grzegorz Majewski (Wrocław) **Uroczystości pogrzebowe** **wysokiego duchowieństwa lwowskiego** **na podstawie XVIII – wiecznych druków** **panegirycznych**

Lwów w okresie nowożytnym był miastem stołecznym metropolii trzech znaczących obrządków chrześcijańskich: łacińskiego, greckiego i ormiańskiego. Nie tylko z racji tej potrójnej metropolitarnej stołeczności, ale i z powodu swego znaczenia jako ważnego ośrodka politycznego, kulturalnego czy społecznego był w tym czasie Lwów domem dla znacznej liczby duchowieństwa tak świeckiego jak i zakonnego trzech wspomnianych wyżej wyznań. Stąd z pewnością istotne znaczenie miał udział duchownych w życiu kulturalnym i społecznym miasta Lwowa. Widoczne jest to chociażby na przykładzie XVIII – wiecznego materiału źródłowego w postaci druków, które dotyczyły tutejszego duchowieństwa. W owych źródłach swoje miejsce mają także druki powstałe z okazji rozmaitych uroczystości, w których obecność hierarchów kościoła lwowskiego odgrywała znaczącą rolę. Będą to głównie kazania i mowy, których cechą wspólną jest występowanie w nich treści panegirycznych.

W niniejszym artykule uwaga zostanie poświęcona drukom panegirycznym powstałym w XVIII wieku, a dotyczącym obchodów uroczystości pogrzebowych po zmarłych przedstawicielach wysokiego duchowieństwa lwowskiego. Najważniejszą kwestią będzie wykazanie jakie cechy składały się na wydźwięk ideowy wspomnianych druków oraz na ile panegiryki poświęcone dostojnikom kościelnym wpisują się w ogólny obraz panegiryzmu staropolskiego, a jakie cechy można by uznać za charakterystyczne li tylko dla druków poświęconych zmarłym duchownym.

Na początek jednak warto zatrzymać się nad samym zjawiskiem panegiryzmu staropolskiego. Otóż za Wilhelmem Bruchnalskim trzeba przyjąć, że panegirykiem jest każdy utwór piśmienniczy (gatunkowo dowolny), który zawiera w swej treści pochwałę¹. Panegiryczna pochwała musi być skierowana do szerokiego gremium odbiorców². Kolejna istotną cechą panegiryku jest fakt, że zawsze do jego powstania musi wystąpić jakaś okoliczność., którą w epoce staropolskiej obok wypowiedzi wyrażają także architektura